

A komáromi tárgyalások (1938. október 9-13.)

A müncheni négyhatalmi értekezlet 1938. szeptember 29-30-án rendezte a cseh- és morvaországi németek sorsát. Úgy tűnt, hogy ezzel az aktussal a csehszlovákiai németiség kérdése kielégítően megoldódott. A magyar és a lengyel kormány abban bizakodott, hogy Münchenben a szudétanémet kérdés megoldásával párhuzamosan a köztársaság magyar és lengyel nemzeti kisebbségeinek ügyét is rendezik, méghozzá egységes elvek alapján. Ez azt jelentette volna, hogy Magyarország és Lengyelország is automatikusan megkapja a csehszlovák uralom alatt álló magyar, illetve lengyel többségű területeket. Ezek a remények azonban alaptalanoknak bizonyultak. Az ő igényeikről csak az egyezmény egyik kiegészítő – az olaszok által szorgalmazott – nyilatkozata emlékezett meg. „A négy hatalom kormányfői kijelentik – mondta ki az említett nyilatkozat –, hogy a csehszlovákiai lengyel és magyar kisebbségek kérdése, amennyiben azt a következő három hónapon belül az érdekelt kormányok közötti megegyezés útján nem rendezik, a négy hatalom itt jelenlevő kormányfői újabb összejövételének tárgya lesz.”¹

Ezzel a kiegészítő nyilatkozattal az angol és francia kormány is elismerte, hogy a csehszlovákiai magyar kisebbség sorsa megoldásra vár. Egyetértettek azzal, hogy amennyiben a csehszlovák-magyar kétoldalú tárgyalások nem vezetnének eredményre, akkor újabb nemzetközi konferenciára bízzák a döntést. Az európai nagyhatalmak tehát ha Münchenben még nem is rendezték a felvidéki magyar nemzetrész ügyét, megtették a nyitó lépést egy általános, a fennállónál mindenképpen igazságosabb területi átrendeződés felé.

A magyar kormány késedelem nélkül hozzálátott a kétoldalú tárgyalások diplomáciai előkészítéséhez. Budapest eljárása és magatartása a köztársasággal szemben ezekben a napokban is korrekt volt. A magyar jegyzékek és a kormány diplomáciai aktivitása a kétoldalú tárgyalások megkezdése ügyében Prágában nem is váltottak ki különösebb meglepetést. A müncheni egyezmény kiegészítő nyilatkozatának ismeretében a magyar kormány ilyen jellegű diplomáciai lépései Prága számára is természetesebbek voltak. A magyar külügyminisztérium eljárása tökéletesen összhangban volt a diplomácia játékszabályaival. Utólagosan Edvard Beneš is beismerte

---

¹ Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések 1918–1945*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1966. 437.

viSSzaemlékezéseiben, hogy Magyarország magatartása 1938 őszén „illemesebb volt, mint a másik két szomszédunké”.²

A müncheni négyhatalmi konferencia és annak határozatai természetesen nem maradhattak hatás nélkül a magyar nemzeti érzületre sem. A hangulat mind a felvidéki magyarok körében, mind az anyaországban optimista volt, elvégre ekkor már senki nem vonta kétségbe, hogy rövidesen bekövetkezik a felvidéki magyar többségű területek visszacsatolása a magyar hazához. A „müncheni elvek” – tehát az etnikai elv – alkalmazása pedig egyértelműen azt feltételezte, hogy az 1910. évi utolsó magyar népszámlálás idején rögzített néprajzi helyzet válik irányadóvá az új országhatárok megrajzolásánál. A felvidéki magyarság 1938 októberének első napjaiban már csak idő kérdésének tekintette a hazatérést, egy olyan törvényszerű eseménynek, amely legfeljebb néhány héten belül mindenképpen bekövetkezik.

A külügyminisztériumok által egyeztetett csehszlovák- magyar kétoldalú tárgyalások a felvidéki magyarság sorsának rendezéséről 1938. október 9-én este 19.00 órakor kezdődtek meg Komáromban a régi vármegyeház épületében. A „csehszlovák” – valójában azonban csupa szlovák politikusokból álló – küldöttséget Jozef Tiso, a szlovák autonóm kormány két nappal azelőtt kinevezett miniszterelnöke vezette. A magyar küldöttség élén Kánya Kálmán külügyminiszter állt, további tagjai pedig a következők voltak: gróf Teleki Pál vallás- és közoktatásügyi miniszter, Péchy Tibor és Pataky Tibor államtitkárok, Wettstein János rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter, Kuhl Lajos követségi tanácsos, Sebestyén Pál miniszteri tanácsos és Andorka Rudolf vezérkari ezredes.³

A tárgyalások színhelyéül kiválasztott Komárom a Felvidék egyik legmarkánsabb magyar városa volt. A csehszlovák tárgyalófél – ekkor még birtokon belül lévő „házigazdák” – számára ez a helyszín egyáltalán nem volt előnyös. A felvidéki magyarság magától értetődően óhajtotta a visszatérést Magyarország kebelébe, és így egyáltalán nem véletlen, hogy Komárom lakossága is leírhatatlan lelkesedéssel fogadta a városukba érkező magyar küldöttséget. A magyar államférfiak gépkocsijaira valóságos virágoszó hullott. A katolikus és a református templom tornyain már magyar nemzeti színű zászlók lobogtak. A csehszlovák delegáció egyik tagja, Rudolf Viest tábornok néhány év múlva – már londoni emigrációban Beneš oldalán – a következőképpen emlékezett vissza a nevezetes komáromi napokra, valamint a városban uralkodó közhangulatra. „A tárgyalások színhelyéül Komáromot választották” – írta szinte panaszkodva az ekkor már emigráns főtiszt.

---

² Beneš, Edvard: *Mníchové dny. Paměty*. Praha, Svoboda, 1968. 310.

³ Ádám Magda (szerk.): *Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához 1936-1945. II. A müncheni egyezmény létrejötté és Magyarország külpolitikája 1936- 1938*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1965. 738.

„Már nem emlékszem rá, hogy ez kinek volt az ötlete, de tudom, hogy én elene voltam. Nem akartam, hogy egy olyan, nemzetileg magyar határ menti városban tárgyaljunk, ahol kellemetlen incidensekre és tüntetésekre is sor kerülhet, amint az valóban be is következett.”

Az idézett Viest tábornok az események leírásánál azért is fontosnak tartotta kiemelni a városban és környékén uralkodó lelkes magyar közhangulatot, mivel az – megítélése szerint – kimondottan sértő, sőt megalázó volt a csehszlovák tárgyalófél számára. „Soha nem felejttem el azt a megaláztatást – emlékezett vissza már négy év távlatából Viest a komáromi tárgyalásokra –, amelyet akkor éreztünk, amikor a magyarokkal folytatott tárgyalás alatt behallatszott hozzánk a tüntetők által énekelt magyar himnusz dallama. Már nem éreztük magunkat otthon a saját területünkön.”⁴

Amint azt rövidesen tapasztalni lehetett, a Tiso vezette csehszlovák delegáció részéről a tárgyalásokra kezdettől fogva a szakmai hozzá nem értés és a felkészületlenség nyomta rá bélyegét. A tárgyalócsoporthól hiányoztak a felkészült szakértők. Ennek az lett a következménye, hogy állandóan a magyar fél volt kénytelen kezdeményezően fellépni. Tisoék valójában nem is tettek egyebet, minthogy következetesen visszautasították a magyar delegáció javaslatait.

Kánya Kálmán magyar külügyminiszter mindjárt október 9-én este ismertette a magyar küldöttség álláspontját, amelyet memorandum formájában írásban is átnyújtott a csehszlovák félnek. A magyar álláspont nyilvánosságra hozása után Tiso hivatkozva arra, hogy azt tanulmányozniuk kell, kérte a tárgyalások elnapolását. A tárgyalófelek végül abban állapodtak meg, hogy az ülést másnap, október 10-én délután folytatják.

A magyar delegáció az 1910. évi népszámlálási statisztika nemzetiségi adatait tartotta irányadónak, és erre való hivatkozással követelte az 1910-ben magyar többségű területek visszacsatolását az anyaországhoz. A magyar területi követelések – az 1910. évi népszámlálás adatai szerint – 12 940 négyzetkilométernyi területre vonatkoztak 1 030 794 lakossal. A Felvidék további területeinek lakossága – a magyar tárgyalófél javaslatai szerint – népszavazás útján nyilváníthatná ki: óhajtja-e a visszatérést Magyarországhoz, vagy továbbra is Prága fennhatósága alatt kíván-e maradni?

A komáromi csehszlovák–magyar kétoldalú tárgyalások lebonyolításával megbízott szlovák vezetők azonban kezdetben abban reménykedtek, hogy a magyar küldöttséggel terület-visszaadás nélkül is sikerül érdemleges megállapodást kötniük. Számítottak Németország és Hitler pártfogó jóindulatára. Ilyen elvárások birtokában a magyar delegáció területi igényei kellemetlenül érintették a szlovák vezetőket.

---

⁴ Viest, Rudolf: *Predohra k viedenskému diktátu*. Nové časy (London), 1942. november 1. 68.

A két küldöttség másnap, október 10-én délután 14.00 órakor folytatta az előző nap estjén felfüggesztett tárgyalásokat. Itt Ivan Krno előadta a csehszlovák fél válaszát a magyar delegáció előző napi javaslatára. Amint azzal számolni lehetett, a csehszlovák válasz minden tekintetben elutasító volt. Jellemzőnek tekinthető, hogy az főleg a népszavazás elvének és gyakorlatának alkalmazását tartotta elfogadhatatlannak. Arról is vita alakult ki a két delegáció között, hogy vajon hiteleseknek tekinthetők-e az 1910. évi népszámlálás nemzetiségi adatai? E vita folyamán Tiso ismételten javasolta a tárgyalások hosszabb időre való elnapolását, ezzel azonban a magyar fél nem értett egyet. Mindössze abban sikerült megegyezniük, hogy másnap – október 11-én – folytatják az elkezdett tárgyalásokat.⁵

Október 11-én délelőtt 9.00 órakor először a szakértők tanácskoztak. Ezen a megbeszélésen is csak arról folyt a meddő vita, hogy mennyire tükröztek valós állapotokat az 1910. évi népszámlálás nemzetiségi, illetve anyanyelvi adatai. A magyar szakértői ragaszkodtak a népszámlálási statisztika hitelességéhez, ellenben a szlovákok azokat elfogadhatatlannak tartották. Szerintük reálisabb etnikai viszonyokat tükröznek az 1850. évi népösszeírás, valamint az 1880. évi népszámlálás adatai. Végül is a szakértők megbeszélése eredménytelenül zárult. A két fél eltérő álláspontjai még csak nem is közeledtek egymáshoz.

Ezen a napon a délutáni órákban a delegációk is folytatták a tárgyalást. Ezen Tiso mindjárt arra tett javaslatot, hogy napolják el a tárgyalásokat, mivel a csehszlovák küldöttségnek időre van szüksége, hogy saját szakértői bevonásával ellenjavaslatot dolgozzon ki a magyarok október 9-i javaslatára.

Kánya Kálmán magyar külügyminiszter erélyesen visszautasította ezt a halogató és időhúzó taktikát. Arra is rámutatott, hogy a magyar fél egy felkészületlen, határozatlan és koncepció nélküli csehszlovák küldöttséggel áll szemben. Kifogásolta, hogy a csehszlovák delegációnak nincsenek sem földrajzi, sem néprajzi szakértői, pedig kezdettől fogva nyilvánvaló volt, hogy a tárgyalások fő célja a területi kérdések rendezése. Tiso azonban nem is reagált érdemben Kánya kifogásaira, és makacsul csak azt hangoztatta, hogy a tárgyalásokat újból halasszák el másnap déli 12 órára. A nyomaték kedvéért azt is bejelentette, hogy az eredeti magyar javaslatokkal az aznap este 18.00 órára összehívott prágai minisztertanács fog foglalkozni. A magyar tárgyalófél nem tehetett mást, minthogy beleegyezett a tárgyalások elnapolásába.⁶

Másnap, október 12-én kezdetét vette a tárgyalások negyedik fordulója. Nem vitás, hogy az előző három nap csehszlovák részről kimondottan időhúzással telt el. Csak remélni lehetett, hogy az október 12-én déli 12.00 órakor elkezdődő negyedik fordulóban talán felgyorsul a tárgyalás menete.

---

⁵ Ádám Magda (szerk.): *Diplomáciai iratok*, i. m. 747–750.

⁶ Uo. 750–759.

Nos, valóban Tiso előterjesztette a csehszlovák delegáció hivatalos javaslatát. Nagy a valószínűsége, hogy azt ő maga sem vette komolyan, ugyanis ez a javaslat még csak nem is érintette a területátadás kérdését. A felvidéki magyarság problémáját területi autonómia kilátásba helyezésével kívánták rendezni a továbbra is Csehszlovákia részét képező autonóm Szlovákia valamint az ugyancsak autonóm Kárpátalja tartományok keretein belül.

Egyáltalán nem volt meglepő, hogy ezt az elvet a magyar küldöttség nem fogadhatta el tárgyalási alapnak. Kánya külügyminiszter Tiso javaslatát egyszerűen rossz viccnek nevezte. A magyar fél mindjárt arra is emlékezett a szlovák politikusokat, hogy a magyar kormány a tárgyalások megkezdése előtt félreérthetetlenül Prága tudomására hozta, hogy területi koncessziókról óhajt tárgyalni, amihez a csehszlovák kormány hozzájárulását adta. Tisoék javaslata tehát nincs is összhangban a kölcsönösen megállapított tárgyalási alappal.

A csehszlovák delegáció – látva azt, hogy a magyar fél következetesen ragaszkodik a területi rendezés elvéhez – mindjárt egy újabb javaslattal is előállt, amelynek értelmében már bizonyos magyarlakta területek visszaadására is hajlandóságot mutatott. Eszerint Csehszlovákia átengedné Magyarországnak a Csallóközt – négy Pozsony környéki község kivételével –, de ezt is csak azzal a kikötéssel, hogy a Magyarországhoz visszakerülő Komáromot szabad kikötővé nyilvánítják. A Magyarországnak felajánlott csallóközi terület mindössze 1 838 négyzetkilométer kiterjedésű volt, 105 418 lakossal.

A magyar tárgyalófél Tisoék második javaslatát sem fogadta el tárgyalási alapnak. Gróf Teleki Pál például mindjárt rámutatott, hogy ez a javaslat még az 1930. évi csehszlovák népszámlálási adatok alapján egyértelműen magyar többségű területeknek is csak töredékére vonatkozik. E javaslat elfogadása tehát nem oldana meg semmit, mivel továbbra is nagy összefüggő magyar területek maradnának csehszlovák uralom alatt.⁷

Tiso igencsak meglepő módon reagált Teleki észrevételeire. Felvetette: vajon a Csallóköz Magyarországhoz való visszacsatolása után nem volna-e lehetséges valamilyen lakosságcsere Csehszlovákia és Magyarország között? Tiso ezt úgy értelmezte, hogy a még mindig Csehszlovákiában maradó magyarokat egyszerűen áttelepítenék Magyarországra cserébe a magyarországi szlovákokért. Ez a javaslat azonban annyira bizarrnak tűnt, hogy azzal a tárgyalások folyamán nem is foglalkoztak. Ellenben Kánya Kálmán felvetette, hogy esetleg a helyi lakosság népszavazás útján is dönthetne ez általa lakott területek hovatartozásáról. A csehszlovák delegáció azonban a népszavazás elvének alkalmazásáról hallani sem akart.

A fokozatosan türelmét vesztő Kánya Kálmán azután felszólította a csehszlovák küldöttséget, hogy terjesszen elő újabb konkrét javaslatot, de az már

---

⁷ Uo. 759–763.

ne csak a Csallóközre, hanem a csehszlovák–magyar határvonal többi részére is vonatkozzék. Tiso hajlandónak mutatkozott újabb, harmadik csehszlovák javaslat kidolgozására és előterjesztésére, de azt is mindjárt kijelentette, hogy ő csakis az 1930. évi csehszlovák népszámlálás nemzetiségi adatait tekinti irányadóknak. A tárgyaló felek végül azzal rekesztették be az aznapi fordulót, hogy másnap, október 13-án délelőtt 9.00 órakor folytatják a tárgyalást, amelyen a csehszlovák delegáció beterjeszti harmadik ellenjavaslatát.⁸

Október 13-án az előző napon megállapított időpontban a tárgyalások annak rendje és módja szerint elkezdődtek, a csehszlovák tárgyalófél hajthatatlansága azonban rövidesen újból nyilvánvalóvá vált. Ivan Krno ismertette az újabb, immár harmadik javaslatot. Ennek értelmében Csehszlovákia a már beígért Csallóközön kívül néhány további kisebb-nagyobb határ menti magyarlakta területet is hajlandó lett volna visszaadni Magyarországnak. E javaslat értelmében Magyarország visszakapott volna 5200 négyzetkilométernyi területet 345 000 lakossal. A magyar fél által igényelt városok közül azonban Pozsony, Érsekújvár, Léva, Losonc, Kassa, Ungvár és Munkács továbbra is csehszlovák fennhatóság alatt maradtak volna.

A magyar delegáció a harmadik csehszlovák javaslatot sem fogadta el komoly tárgyalási alapnak. Teleki Pál például találóan jegyezte meg: bár igaz, hogy a tökéletesen igazságos néprajzi határ megvonása szinte lehetetlen, de ennek ellenére határozott rosszindulatot lát abban, hogy e javaslat értelmében Csehszlovákia továbbra is szeretné megtartani még azon területek nagy részét is, amelyekeken a magyarság mind az 1880-as, mind az 1910-es, mind pedig az 1930-as népszámlálások adatai szerint többséget alkotott. Kánya Kálmán külügyminiszter végül leszögezte, hogy a két tárgyaló fél álláspontja ebben a kérdésben annyira eltér egymástól, hogy a vita folytatása ilyen körülmények között értelmetlen, és ezért kéri a tárgyalások felfüggesztését délután 18.00 óráig.⁹

A 18.00 óra helyett 19.00 órakor elkezdődött ülés mindössze tíz percig tartott. Ezen Kánya felolvasott egy nyilatkozatot, amelyben rámutatott a csehszlovák tárgyaló fél hajthatatlanságára. A tárgyalások további folytatását értelmetlennek és a magyar fél részéről befejezetteknek nyilvánította. A magyar nyilatkozat teljes szövege a következő:

„Amint már ismételten kijelentettük, mi a legjobb, legőszintébb szándékokkal és abban a biztos reményben jöttünk ide tárgyalni, hogy rövid időn belül sikerülni fog olyan megegyezésre jutni, amely biztos alapra helyezi az államaink között fennálló viszonyt. Sajnos ez a reményünk nem ment teljesedésbe. Nem akarnék itt újból bizonyos kedvezőtlen jelenségekre hivatkozni, mert ez részünkről a tárgyalások során többször megtörtént. Hangsúlyozottan ki kell azonban emelnem, hogy az új határookra nekünk ma reggel átnyúj-

---

⁸ Uo.

⁹ Uo. 765–769.

tott ellenjavaslat annyira eltér a mi felfogásunktól, hogy az újrendezés alapelveit illetően oly úr tátong a két delegáció által képviselt álláspont között, hogy annak áthidalását meggyőződésünk szerint ezektől a tárgyalásoktól nem remélhetjük.

Ezért a m. kir. kormány elhatározta, hogy e tárgyalásokat a maga részéről befejezettnek tekinti, és hogy Csehszlovákiával szemben fennálló területi követeléseinek mielőbbi rendezését a müncheni jegyzőkönyvet aláíró négy nagyhatalomtól kéri.”

Tiso a csehszlovák küldöttség nevében tudomásul vette a Kánya által felolvasott nyilatkozatot. A komáromi kétoldalú csehszlovák–magyar tárgyalások 1938. október 13-án este 19.10 órakor eredménytelenül befejeződtek.¹⁰

Elmondható még ezzel kapcsolatban, hogy szlovák részről egyáltalán nem tartották szerencsétlen fejleménynek a komáromi tárgyalások megszakadását. A szlovák sajtó és a közvélemény hangulata kimondottan bizakodó volt. A vezető szlovák politikai napilap, a *Slovák* október 13-án töretlen önbizalommal arról vezércikkkezett, hogy Komáromban semmiképpen sem ismétlődhet meg az, ami cseh–német viszonylatban Münchenben megtörtént. A Szlovák Néppárt idézett sajtóorgánuma szerint ugyanis „a cseh nemzet magára maradt a német túlerővel szemben, ellenben mi, szlovákok a világban legalább annyira közkedveltek vagyunk, mint a magyarok, sőt most már erős barátokkal is büszkélkedhetünk.”¹¹ Nem vitás, a szlovákok nagy barátját és erős pártfogóját az idézett lap egyértelműen Németországban és Hitlerben látta. Tegyük hozzá, nem is teljesen alaptalanul.

Szlovák politikai körökben szinte megkönnyebbüléssel vették tudomásul a komáromi tárgyalások megszakadását. Mind a vezetők, mind a szélesebb közvélemény bizakodóan várták egy esetleges nemzetközi döntőbírói határozat kimondását, mivel szerintük a németek megbízható védelmezői lesznek a szlovák érdekeknek. „A szlovákok hangulata bizakodó” – jelentette Petravich pozsonyi magyar konzul Budapestre 1938. október 14-én. Diplomáciai körökben ekkor már azt is tudni vélték, hogy Berlinben Ďurčanský, a szlovák autonóm kormány miniszterelnök-helyettese állítólag megállapodott a németekkel egy önálló, Prágától független szlovák állam kikiáltásában, amely német mintára rendezkednék be, miközben Németország védnöksége alatt állna.¹²

A Komáromban tárgyaló Tiso vezette „csehszlovák” küldöttség tehát valójában már nem is a csehszlovák államiság érdekeit képviselte, hanem az önálló, független Szlovákia formálásán fáradozott. Ennek a kialakulóban lévő államnak igyekezett német segédlettel biztosítani a déli határait, akár az etnikai területrendezési elvekkel is szembehelyezkedve.

---

¹⁰ Uo. 771.

¹¹ *Slovák*, 1938. október 13

¹² MOL, K-63, 65. csomó, 7/7. tétel, 3468/ 1938.

